

Tuky ve výživě

Tuky jsou jednou ze základních živin a pro lidský organismus jsou zcela nezbytné.

Plní několik specifických **funkcí**:

- zásoby tuku v těle představují nejvydatnější zdroj energie (dodají tělu 2x více energie než bílkoviny nebo sacharidy)
- jsou nositeli nezbytných látek – vitaminů rozpustných v tucích (A, D, E, K), esenciálních mastných kyselin a řady ochranných látek (antioxidanty, steroly)
- ve formě fosfolipidů jsou součástí buněčných membrán, glykolipidy se podílí na stavbě nervové tkáně
- jsou důležité pro syntézu některých hormonů
- zlepšují chuťové vlastnosti pokrmů
- vyvolávají dlouhodobější pocit sytosti
- podílejí se na texturních vlastnostech potravin a pokrmů
- mechanicky chrání vnitřní orgány proti tlaku a nárazům
- podkožní tuková tkáň zajišťuje tepelnou ochranu organismu.

Složení tuků

Tuky jsou tvořeny glycerolem a mastnými kyselinami, jejichž složení má vliv na náš zdravotní stav. Charakteristika jednotlivých skupin mastných kyselin:

Nasycené mastné kyseliny – bez dvojné vazby, př. kyselina palmitová, stearová. Vyskytují se především v živočišných tucích.

Nasycené mastné kyseliny s krátkým a středním řetězcem (obsažené převážně v mléčných výrobcích) mají na hladinu krevního cholesterolu neutrální vliv. Nasycené mastné kyseliny s dlouhým řetězcem zvyšují hladinu cholesterolu v krvi a tím i riziko vzniku srdečně - cévního onemocnění, proto bychom je měli konzumovat jen v omezeném množství. Nasycené mastné kyseliny jsou obsaženy např. v mase, mléce, a mléčných výrobcích, vejcích, masných výrobcích, ale také v palmovém a kokosovém oleji.

Nenasycené mastné kyseliny – z hlediska výživy jsou hodnoceny vesměs pozitivně, dále je dělíme na:

- **Mononenasycené mastné kyseliny** – obsahují jednu dvojnou vazbu, např. kyselina olejová.

Jsou z velké části obsaženy v rostlinných olejích. Snižují hladinu celkového a LDL cholesterolu v krevní plazmě. Dobrým zdrojem je např. olivový olej, řepkový nebo slunečnicový olej.

- **Polynenasycené mastné kyseliny** – obsahují více dvojných vazeb.

Obsahují je např. ryby, ořechy, lněný olej nebo semínka. Rozlišujeme:

- Omega-6 (kyselina linolová, γ -linolenová, arachidonová) – velmi výrazně snižují hladinu celkového a LDL cholesterolu v krevní plazmě, ale při vyšším příjmu rovněž snižují i hladinu HDL cholesterolu v plazmě. Nevýhodou je skutečnost, že tyto kyseliny snadno podléhají oxidačním změnám. Mají prozánětlivý účinek.
- Omega-3 (α -linolenová, eikosapentaenová, dokosahexaenová) – polynenasycené mastné kyseliny - příznivě ovlivňují průběh kardiovaskulárních chorob a svým působením na organismus snižují riziko vzniku kardiovaskulárních onemocnění. Mají protizánětlivý účinek.

Esenciální mastné kyseliny

V lidském organismu mohou být syntetizovány všechny mastné kyseliny kromě dvou - kyseliny linolové (Omega-6) a kyseliny α -linolenové (Omega-3). Tyto dvě mastné kyseliny získává člověk pouze z přijímané potravy a jsou proto označovány jako esenciální mastné kyseliny. Obsaženy jsou v rybách, lněných semíncích, lněném oleji, vlašských ořeších, sóji.

Trans-nenasycené mastné kyseliny (TMK)

V malém množství se přirozeně vyskytují v tucích živočišných, ale převážně vznikají nešetrou tepelnou úpravou nenasycených tuků (vysokou teplotou např. při smažení nebo při ztužování). Zvyšují hladinu LDL cholesterolu a celkového cholesterolu v krevní plazmě a naopak snižují hladiny HDL cholesterolu v krevní plazmě. Vysoký příjem TMK má prozánětlivý účinek, zvyšuje nebezpečí vzniku kardiovaskulárních onemocnění, diabetu 2. typu a obezity. Nejvýznamnějším zdrojem TMK jsou v dnešní době různé druhy trvanlivého a jemného pečiva, tukové polevy na potravinářských výrobcích či potraviny rychlého občerstvení, kde jsou často používány.

Výživová doporučení

Nutriční složení tuků, zvláště kvalitativní skladba tuků ve výživě, silně ovlivňuje riziko vzniku aterosklerózy, a tím i kardiovaskulárních onemocnění, jako ischemické choroby srdeční a mozkové mrtvice.

Naše denní strava by měla obsahovat okolo 30 % tuku z celkového energetického příjmu (tj. 60 až 90 g denně). Z toho 2/3 by měly být tuky obsahující nenasycené mastné kyseliny a asi 1/3 tuky obsahující nasycené mastné kyseliny. Na druhou stranu by obsah tuku v přijímané stravě neměl klesnout pod určitou hodnotu (20 % z celkového energetického příjmu), protože tuk je nositelem významných nutričních látek – esenciálních mastných kyselin, lipofilních vitaminů, fytoosterolů apod. Naopak u těhotných a kojících žen nebo u osob s vyšším stupněm tělesné aktivity jsou doporučené dávky mezi 30 – 35 % tuku z celkového energetického příjmu.

Optimálního množství Omega-3 mastných kyselin ve stravě je možné docílit konzumací rybiho masa min. dvakrát týdně (200 – 300 g tučnější ryby – losos, tuňák, makrela, sled) a dalších zdrojů Omega 3 mastných kyselin jako vlašské ořechy, řepka olejka, sója a jejich oleje.

Smažení obecně nelze považovat za ideální způsob pro přípravu pokrmů, ale použitím vhodných olejů a tuků lze jeho nevýhody částečně eliminovat. Nejvhodnějším tukem k přípravě smaženého pokrmu je řepkový olej, který se začíná přepalovat při zhruba 210 °C. Naproti tomu klasické máslo se začíná přepalovat už při 120 °C, a je tak pro tento způsob tepelné úpravy nejméně vhodné.

Svému zdraví prospějete, když budete konzumovat především libové maso, omezíte na minimum konzumaci uzenin a „fast foods“, mléčné výrobky budete vybírat ty s nižším obsahem tuku. Samozřejmě by ve zdravém jídelníčku neměl chybět dostatek zeleniny, ovoce a luštěnin.

Tabulka zdrojů mastných kyselin

Typ tuku	Zdroj
Nasyčené mastné kyseliny (zvýšená konzumace=negativní vliv na naše zdraví, živočišné tuky, kromě ryb)	maso, masné výrobky, mléko a mléčné výrobky, paštiky, pečivo, sádlo, hovězí tuk, ztužené tuky, palmový, palmojádrový a kokosový olej
Mononenasyčené mastné kyseliny (snižují hladinu celkového a LDL cholesterolu v krevní plazmě)	olivy, řepka olejka, ořechy (pistácie, mandle, ořechy lískové, kešu), arašídy, avokádo a oleje z nich vyrobené
Polynenasycené mastné kyseliny (zdraví prospěšné tuky, rostlinné tuky, kromě kokosového, palmojádrového a palmového, také tuky ryb)	Omega-3-polynenasycené: mořské ryby a mořské plody(např. losos, makrela, sled), vlašské ořechy, řepka olejka, sója a jejich oleje (vysoký obsah alfa linoleové kyseliny)
	Omega-6-polynenasycené: slunečnicové semeno, pšeničné klíčky, sezam, vlašské ořechy, sója, kukuřice, některé druhy margarínu
Trans nenasycené mastné kyseliny (výrazně negativní vliv na naše zdraví)	částečně ztužené tuky, které se užívají při výrobě sušenek a jemného pečiva, mléko a mléčné výrobky

Zdroje:

<http://www.slimming.cz/tuky-co-vlastne-jsou-a-jak-se-deli/>

<https://www.fitdieta.cz/zivocisne-rostlinne-tuky>

http://www.vimcojim.cz/cs/spotrebitel/zdrava-vyziva/vyvazena-strava/Vyber-vhodneho-tuku-pri-tepelne-uprave-potravin_s638x9784.html

<http://docplayer.cz/1159176-Masarykova-univerzita.html>

<http://zdravekcili.cz/blog/omega3aomega6/>